

Talen en Culturen in de Utrechtse wijk Lombok en Transvaal

Willy Jongenburger

... DE MULTICULTURELE SAMENLEVING: EEN NIEUW ONDERZOEKSTERREIN

Het zal u niet ontgaan zijn dat de media de laatste tijd veel aandacht besteden aan de multiculturele samenleving. Er wonen momenteel in Nederland zo'n 1,2 miljoen allochtonen (personen van wie minstens één ouder in het buitenland is geboren), dat is zo'n 8% van de totale bevolking. Als we uitspraken doen over de bevolking van Nederland, hebben we het dus over mensen van verschillende herkomst: autochtone Nederlanders, Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen, Spanjaarden, etc. Het Meertens Instituut volgt de demografische ontwikkelingen in Nederland, omdat ze ongetwijfeld invloed hebben op de Nederlandse taal en cultuur, de onderzoeksterreinen van het instituut. In het verleden hield de taalkundige afdeling van het Meertens Instituut zich voornamelijk bezig met Nederlandse dialecten. De afdeling is inmiddels van naam veranderd en heet niet langer Dialectologie maar Variatielinguïstiek. Naast de Nederlandse dialecten, die uiteraard nog steeds een prominente rol in het onderzoek spelen, is er nu ook aandacht voor taalvariatie in de bredere zin van het woord, waaronder ook allochtone varianten van het Nederlands, zoals het Nederlands van Turken, van Marokkanen, van Surinamers en straattaal van jongeren. Ook door onderzoekers van de afdeling Etnologie (voorheen Volkskunde) wordt onderzoek gedaan naar aspecten van de multiculturele samenleving.

... TCULT

Sinds 1998 werken beide afdelingen samen in het TCULT-project, een afkorting voor Talen en Culturen in het Utrechtse Lombok en Transvaal. Het project wordt onder andere gefinancierd door de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek en de Gemeente Utrecht. Samen met onderzoekers van de universiteiten van Amsterdam, Utrecht, Leiden en Tilburg doen we onderzoek in deze volkswijk in Utrecht waar ongeveer

40% van de bewoners van niet-Nederlandse herkomst is. Er wonen vooral veel Marokkanen, Turken en Surinamers.

In de periode september tot en met december 1998 zijn alle TCULT-onderzoekers (15 in totaal) de wijk ingegaan om enquêtes af te nemen bij 275 huishoudens, zo'n 10% van alle huishoudens in de wijk. Over de vrolijke veldwerkperikelen heeft u in het vorige nummer van *Response* kunnen lezen. Hieronder volgt een overzicht van de belangrijkste resultaten van deze taal- en cultuurpeiling.

... TALEN IN LOMBOEK EN TRANSVAAL

In de wijk worden 30 verschillende talen gesproken, variërend van Turks, Arabisch, Berber, Engels en Italiaans tot minder bekende talen als Sranan (Suriname), Farsi (Iran), Khmer (Cambodja), Tagalog en Visaya (beide gesproken in de Filippijnen). Als we alle dialecten en regionale varianten zouden meetellen, zoals Maastrichts, Gronings, Utrechts, Marokkaans Arabisch, Egyptisch Arabisch, Tamazight en Tarifit (beide Berbertalen), komen we op 60 variëteiten. In de tabel staan de talen weergegeven die in de wijk worden gesproken, met het aantal sprekers per taal. Let op: iemand kan meerdere talen spreken. Zo spreekt bijvoorbeeld een aantal van onze Marokkaanse respondenten zowel Berber als Arabisch. De Berbertalen kennen geen schrift, zodat er in formele situaties vaak uitgeweken wordt naar het Arabisch, dat wel een geschreven traditie kent. Dit betekent dat het totaal aantal sprekers in de tabel groter is dan het aantal mensen dat we hebben geïnterviewd (341).

Hoewel de media ons soms het idee geven dat allochtonen thuis geen Nederlands zouden spreken, blijkt uit onze gegevens dat er slechts in vier van de 275 huishoudens nooit Nederlands wordt gesproken.

Een interessante vraag is hoe de verschillende groepen allochtonen in de wijk met hun eigen taal omgaan. Om een indruk te krijgen van de vitaliteit, ofwel het communicatieve belang, van de verschillende talen voor de sprekers ervan, hebben we vragen gesteld over de vaardigheden in de eigen taal, taalkeuze (welke taal spreekt u met uw moeder?), taal-dominantie (welke taal spreekt u het beste?) en taalpreferentie (welke taal spreekt u het liefste?). We beperken ons in deze bespreking van de resultaten tot de drie grootste groepen in de wijk: de Turken, Marokkanen en Surinamers. Uit de resultaten blijkt dat de Turken die aan ons onderzoek hebben meegewerkt over het algemeen graag en veel Turks spreken en er ook grote waarde aan hechten dat de taal door hun kinderen wordt ge-

leerd, zodat ze ook in het Turks kunnen lezen en schrijven. Deze liefde voor de eigen taal betekent overigens niet dat hun vaardigheden in het Nederlands slechter zijn dan die van de andere allochtone groepen.

Talen en aantallen sprekers

Taal	Aantal sprekers	Taal	Aantal sprekers
Nederlands	336	Chinees	3
Turks	25	Fries	2
Arabisch	24	Bulgaars	2
Berber	20	Deens	2
Engels	18	Grieks	2
Italiaans	14	Farsi	1
Duits	9	Khmer	1
Spaans	8	Papiamentu	1
Hind(ustan)I	6	Russisch	1
Portugees	5	Schots (Gaelic)	1
Sranan Tongo	5	Somalisch	1
Macedonisch	4	Tagalog	1
Servisch/Kroatisch /Bosnisch	4	Tsjam	1
Frans	3	Tsjechisch	1
Bahasa Indonesia	3	Visaya	1

Voor de Marokkaanse respondenten is de situatie geheel anders. De meeste Marokkanen die we ondervraagd hebben, zijn van Berberafkomst en omdat de Berbertalen geen schrift kennen, zijn Berbertaligen vaak afhankelijk van het Arabisch of het Nederlands om te kunnen lezen en schrijven. Dit heeft tot gevolg dat de Marokkaanse respondenten niet zo'n uitgesproken voorkeur hebben voor hun eigen taal als de Turkse respondenten.

Voor de Surinaamse respondenten geldt weer een ander verhaal. De officiële taal in Suriname is Nederlands: het onderwijs wordt er in het Nederlands gegeven en alle officiële documenten zijn in het Nederlands opgesteld. Het gevolg is dat Surinaamse migranten het Nederlands goed beheersen. In veel Surinaamse gezinnen wordt het onbeleefd gevonden wanneer een jongere in het Sranan (Surinaams) tegen een oudere spreekt in plaats van het Nederlands. Daarbij komt dat het Sranan geen lange schriftelijke traditie kent. Onze Surinaamse respondenten blijken geen echte voorkeur te hebben voor het Sranan of het Hindi, ze spreken net zo lief en net zo goed Nederlands.

... CULTURELE UITWISSELING IN LOMBOK EN TRANSVAAL

Een vraag die met name de etnologen van het Meertens Instituut bezighoudt, is of er in de wijk Lombok/Transvaal gebruiken worden uitgewisseld tussen mensen en groepen van verschillende culturele en etnische achtergrond. Kennen de verschillende groepen bijvoorbeeld elkaars feesten, verhalen, muziek, gerechten en huishoudelijke voorwerpen?

Uit ons onderzoek blijkt dat de respondenten het beste op de hoogte zijn van elkaars feesten, beter dan van elkaars verhalen, muziek, gerechten en huishoudelijke voorwerpen. Religie is een belangrijke factor bij het onderscheiden van verschillende sociale groepen in de multiculturele samenleving en blijft in de vorm van feesten kennelijk niet onopgemerkt. We hebben onze respondenten gevraagd naar hun kennis van verschillende religieuze feesten, zoals Sinterklaas (van oorsprong christelijk), kerstfeest het Koerdisch en Iraans nieuwjaarsfeest Nevroz het islamitisch offerfeest en het Hindifeest Divali (feest van licht en reinheid). We hebben ook gevraagd welke feesten ze vroeger en tegenwoordig vier(d)en. Uit de gegevens blijkt dat de autochtone, Turkse, Marokkaanse en Surinaamse respondenten redelijk op de hoogte zijn van elkaars feesten. De westerse feesten Sinterklaas en Kerst worden veelvuldig gevierd door onze Surinaamse respondenten en in iets mindere mate door de Turkse en Marokkaanse respondenten (Sinterklaas vaker dan het religieus getinte kerstfeest).

Men blijkt eveneens goed op de hoogte te zijn van elkaars gerechten. Alle respondenten hebben wel eens drop haring of pannenkoeken gegeten (of ze het lekker vonden is een tweede). De Hollandse hutspot is niet zo bekend onder Turken en Marokkanen. De Turkse pizza (lahmacur) en de Surinaamse rotizijn behoorlijk populair in de wijk, niet het minst onder de autochtone bevolking. Ook het Turkse gerecht tzaziki (komkommer met knoflook en yoghurt) en de simit (Turks sesambroodje in de vorm van een ring) vinden gretig aftrek.

Ook van elkaars muziek zijn de verschillende groepen in de wijk redelijk goed op de hoogte. We hebben gevraagd naar de bekendheid met Vader Abraham Ome Co (lokaal Utrechts duo), Oum Kalthoun (Egyptische zangeres), Cheb Hasni (Algerijnse rai-zanger) Cheb Khaled (idem), Ibrahim Tatlises (arabeskzanger), Tarkan (Turkse popzanger) en de Surinaamse popgroep Trafassi. Het is niet verwonderlijk dat de verschillende groepen respondenten elkaars muziek en gerechten kennen, want er worden in de wijk regelmatig buurtfeesten georganiseerd met lekkere hapjes, waar verschillende muzieksoorten gespeeld worden.

Anders is het gesteld met de kennis van verhaalpersonages uit de verschillende culturen en het in huis hebben van bepaalde gebruiksvoorwerpen. We hebben gevraagd naar de bekendheid met Klein Duimpje, Hans & Grietje, Nasreddin Hodja (Turkse Dik Trom), Aisha Kandisha (Marokkaanse geest) en Anansi (slimme spin). Over het algemeen is iedereen goed op de hoogte van de westerse, Nederlandse sprookjes. De verhaalpersonages uit de Turkse, Marokkaanse en Surinaamse verhalen zijn eigenlijk alleen bekend bij de respectievelijke Turkse, Marokkaanse en Surinaamse respondenten. Dat de verhaalpersonages over en weer niet zo goed bekend zijn, heeft er natuurlijk mee te maken dat je initiatief moet ontplooiën om bekend te worden met de verhalen en hun personages uit andere culturen, het komt je niet zomaar 'aanwaaien' zoals muziek en lekkere hapjes op een buurtfeest. Dat geldt min of meer ook voor de gebruiksvoorwerpen. In de meeste huishoudens waar we geweest zijn, is een koekjestrommel een wok en een kaasschaaf aanwezig, maar de verjaardagskalende bijvoorbeeld is aanzienlijk minder vaak aangetroffen bij de Turkse en Marokkaanse huishoudens. De demlik (Turks theetoestel) en de shellal (Marokkaanse kom waarin gasten hun handen wassen) troffen we hoofdzakelijk aan in de Turkse respectievelijk Marokkaanse huishoudens, waar ze dan ook praktisch altijd aanwezig waren.

... CONCLUSIE

De belangrijkste conclusie van deze studie naar talen en culturen in de multiculturele wijk Lombok/Transvaal in Utrecht is dat de verschillende groepen (Turken, Marokkanen, Surinamers en autochtonen) niet zozeer met elkaar, maar naast elkaar leven. Hoewel er aanwijzingen zijn dat de verschillende groepen op de hoogte zijn van elkaars rituelen en gebruiken en ze in beperkte mate ook wel van elkaar overnemen, en dat mensen en vooral jongeren zich niet meer strikt houden aan grenzen van afgebakende sociale of etnische groepen, zijn de verschillende groepen duidelijk van elkaar te onderscheiden.

Voor de onderzoekers van het Meertens Instituut heeft deze expeditie in eigen land veel inzicht gegeven in de dynamiek van de multiculturele samenleving. De resultaten hebben nieuwe vragen opgeworpen voor vervolgonderzoek, zoals bijvoorbeeld:

- Is het Nederlands van allochtone wijkbewoners anders dan van autochtone Nederlanders?
- Is het Turks van in Nederland wonende Turken hetzelfde als het Turks in Turkije? Dezelfde vraag geldt voor in Nederland wonende Marokkanen en Surinamers.
- Welke invloed hebben familie, vrienden en kennissen op het dagelijks taalgebruik van de wijkbewoners?
- Hoe worden feesten en rituele in de wijk gevierd en beleefd?
- Welke verhalen worden in de wijk verteld?
- Zijn er met betrekking tot deze vragen verschillen tussen de generaties?

Wordt vervolgd.

Spelende kinderen in Lombok